

Kis arc az óriási vásznon

TATÁR SÁNDOR: HAALAA DAAS

Tatár Sándor tizennégy év – s az az alatt megkapott komoly elismerések – után megjelent új kötetének hívószavai, kulcsfogalmi a mívesség, a tradíciókövetés, a személyesség és az eltávolítás arányossága, a játékosság, az (ön)ironikuság, a kimondás és a visszavonás kettősége lehetnének. Versgyűjteménye tulajdonképpen még hosszabb időszak termése, mint amennyi a 2007-es *Bejáró művész* óta eltelt, bár az sem kevés, hiszen 2002–2003 körül született darabok is helyet kapnak a friss kötetben. Ez már magában szimpatikus meggondoltságot-megfontoltságot sejtet, s ugyanez érződik tulajdonképpen minden egyes versnél külön-külön is.

A kötet versei egy identitását ki nem teljesedettként megélt – vagy ha ki is teljesedett, azt már rég maga mögött hagyó – beszélő önkéréséről referálnak. Ezt a selfet hol valahol a múltban keresi, hol frivolan szeretve tisztelt költőelődök szövegeihez való viszonyulási pontokon keresztül. Mindkét esetben rendkívüli önszigor jellemzi: szinte minden egyes versében ott az önvizsgálat igénye, aminek leggyakoribb eredménye, hogy keserűen kikacagja saját magát is. Fanyar öniróniája azt sejteti, hogy tisztában van vele, olyan aranykorra emlékezik, amely sosem volt, amelyet sosem élt meg, olyan ideálok jegyében, amelyek sosem voltak/lehettek valóságosak, vagy hogyha mégis, akkor is csak előre borítékolható úrt hagytak maguk után – mindennek (ami igazában tehát nem is biztos, hogy volt) elmúlt, észrevétlen elillanása mégis keserű nosztalgiát támaszt e beszélőben. Ez a nosztalgia a visszavonás, a kétely, az irónia révén ugyanúgy nem lesz szirupos, mint ahogy ugyanilyen ellenpontok okán a fanyarul bölcs beszélő sem lesz sehol bölcselkedő – sokszor lehet olyan érzése az olvasónak, hogy pengeélen egyensúlyozik e tekintetben a Tatár-líra, de végül is nem véti el a lépést sehol. Nyelve, szemléletmódja, témája mind adott volt már előző kötetében is. A megszólalás maga a kétség, ugyanakkor, mivel mégiscsak kimondódik, túllép a kételyen, ám érezhetően nem könnyen „engedi el” a verseket. Ezt a fajta kettőséget a korábbi kötetéről szóló kritikámban (*Műút*, 2008/007) még élesen nehezményeztem – mára valószínűleg én változtam jobban, e versvilágnak kedvező irányban.

A kötet a mives lírai tradíció folytatója. A műgond tekintetében is rendkívüli szigorúságot érzek – érdekes ellenpont, hogy az előbb említett tematizált „önszigor” iróniája láthatóan sokat lazít a különben nagyon is fegyelmezett kötetben: olyannyira, hogy a könnyedség domináns érzetté válik, ami a mesterségbeli tudás rendkívül fölényes voltára hívja fel a figyelmet. Annyiban is a kortárs líratrendeken kívüli (hozzáteszem: nagyon jólesően kívüli), hogy a kötet gyakorlatilag minden egyes verssel újrakezdődik, bár a versek helyenként különben *tudnak egymásról* – a három „fejezetbe” rendezett anyagban belső ciklusok is szerveződnek: ilyenek a D. kisasszony-versek vagy a Lőrinc-versek. D. kisasszonnyal mindjárt a kötet egyik központi motívumához érkeztünk el, a depresszióhoz – tulajdonképpen a középső, *A méjségből* című fejezet versei ezt járják körül. Az önvizsgálat szövegrendjében központi eseményként tételeződik a több versben is fel-felbukkanó bécsi epizód, mely a self identitásvesztésének is kulcsmotívuma lehet. Nem véletlen kerül a borítóra Freud, s nem véletlen Nietzsche

torinói összeomlásának említése sem. Vívódó, önelemző, számvető jellegűnek lehetne mondani a versek jelentékeny részét, ám az ezekhez kapcsolható hangütések rendre megkérdőjelezi a beszélő, s nevet saját magán is. Ugyanakkor ez a nevetés a D. kisasszonyról szóló versekben inkább keserűségbe fullad. A bécsi összeomlás elkezdődik („a rettenetes bécsi tél, / mikor megint kibicsaklott pszichém” – hangzik a *Kívül lenne a magyarázat?* felütése [43.]), és megszakad: „Ha nem tűr szavakat / [te mondtad], ne forgasd a kint, / és ne hibáztasd Bécset!” [*Mire vesztegetsz tenort és tonert*, 80.], végképp a kibeszélhetetlen határára érkezik ott a beszélő, érezhetően direkterben átlépi a személyesség határát, mint az önmagán nevető darabokban – és ott visszariad.

A Tatar-versek legnagyobb ereje a váratlan intenzitással felizzó sorokban van. Versépítkezése leginkább azt hivatott láttatni, ahogy egy önmagát nem túl határozott kontúrok között tudó intellektuális-bölcséleti beállítottságú beszélő vívódik a megszólalás lehetőségeivel, egyáltalán azzal, hogy van-e artikulálható mondandója, mintegy rendkívül szelíd „vitát” folytatva magában-magával, hogy egyáltalán érdemes-e megszólalni még. A megszólalás végül épp e diskurzus során formálódik ki – mint ahogy önmaga is épp a tépelődő-lényegében rajzolódik meg. A visszafogott versbeszéd jószerevével elfedi bombasztikusan erős sorait, ilyeneket, mint pl.: „A bontott téglákban ott kísért / a régi épület” [Lásd a *LEGOdaadóbb igyekezettel is...*, 84.], „Mióta nem látogatják álmodat / a szerelem nyelvjárásai” [*Lakatlan*, 96.] vagy épp ez: „kis arc legyek egy óriási vásznon” [*Epitáfium*, 115.]. Ez a fajta józan szerénység hol jó, hol nem. Többnyire jó. Máshol azzal tud emlékezetessé válni, hogy határozottabban lép fel.

A kötet első, *hang, ó, sós toroknak* című fejezetében nagyobb teret kap egy T/1 személyű beszélő is. A fejezet talán legérdekesebb tételében, a *Szerényen (realistán!)*-ban is ez a „mi” szólal meg. Ebben az érdekes, izgalmas, kontrasztos darabban a címbeli szerénység tematikusan értetődik, a szöveg retorikája nagyon is határozott, s erőteljes határozottság érezhető abban is, hogy a vers reprezentációs alakzatot idéz. Nehéz felfelejteni a „mi” tartományait: talán generációs tapasztalatot fogalmaz meg a szöveg, talán annál is tágasabbat (*nem lettünk irigyelt nép*, 33.), máshol viszont szűkítő jelleggel inkább „csak” férfiakat jelöl („a saját köreinkben is volt / legalább egy tucat nő, akikkel / hiába szerettünk volna *közelebről megismerkedni*”, 32.). A közösségképzés alapja kétségtelenül a lehetőségekből való kifutásban, talán a kiegészben ragadható meg, ugyanakkor ugyanezen a szegmensben továbbmenve tulajdonképpen keserű nevetés lebeg itt végig a sorok felett a közösségvállalás dolgában is. Bármiféle szorosabban értett sorsközösségnek talán éppen a meg nem létéről, meg nem találásáról beszél az inkább „kocsmaszinten” szónokló beszélő – amire rá is játszik [*A faszba! Pincér, még egy konyakot!*, az eredetiben is kurzívan, 33.] ez a szépen ellenpontozott, kimondottan szellemes szöveg, mely egyúttal a leghosszabb darab az egész gyűjteményben. Tulajdonképpen egy kvázi-párbeszéd egyik fele, az odaértett másik reakciói beleíródnak a hol feleletként, de egy-két helyen akár kiszólásként [lásd az iménti idézetet] is artikulált egyetlen szólamba.

Ahol a megszólalás E/1 vagy E/2 önmegszólító alakzatú, a finoman évdődő, önmagával gúnyos, magával vitázó retorika ott is jellegetes. Talán erre a legjellemzőbb példa az *Egy 50-re* című *Születésnapomra*-parafrazis, mely egyben a maga kötelező virtuozitásában remekül mutatja meg, milyen kiváló formaköltő, s mennyi-

re rímérzékeny mester Tatár. Persze nála a tisztelgéseknek is megvannak a maguk pimasz árnyalatai a lábjegyzetes ki-(és be-)szólások formájában, melyet önmagával szembeni újabb fricskaként is „bevet”. Talán épp e létösszegzésében ragadható meg teljesebben az az alapvetően szorongásos karakter, amely kimeríthetetlennek látszik e szövegvilágban [azaz csak látszana, ha az olvasó nem tudná, hogy 14 év termése ez a százegynehány oldal]: az élménytelenségtől, az unalmasságtól való félelem munkál a különben élményszerű beszámolókbán. Ezek az utolsó, *Délibábos[?]* ég című fejezetben szólítják meg leginkább a líra hagyományt, bár távolabbi elődöket: József Attila mellett Babits, a címből is kihámozhatóan Radnóti neve is felmerülhet, s az említett Lőrinc-versek is itt szerepelnek.

Tatár közvetlen kortársainál, mint amilyen például Háy János vagy Kemény István, érezhetően korábbi generációk „felé” húz, verseszménye mintha picit idősebbnek mutatná a maga koránál. Ez egyáltalán nem baj, hiszen a maga kortársi közegétől eltérő hangütéssel talán jelentőségteljesebben kihangsúlyozza az ívet, amely a Várady Szabolcs vagy Petri György nemzedékétől vezet a ma felé, leginkább talán Szilágyi Ákoson „keresztül”. Ez a versvilág finom és törékeny, bár utóbbinak nem feltétlen látszik – tisztelgő és frivolán játékos, míves és formatörő is. Mindenképpen szokatlan poétikai türelem jellemző rá, olvasóként pedig egyszerre bevonó és elidegenítő játékok részesei lehetünk.

Tulajdonképpen ebben a rejlik a kötet kockázata is: meddig terjed az olvasó türelme az önelbizonytalanító játékokkal szemben? Többnyire a személyiség zárt, belső tereiben végeznek mélyfúrásokat a versek, a tét pedig éppenhogy a felszínen maradás. A felszín és a mélység különös egymásba csúsztatásai akár Kosztolányi „panaszkönyveit” is idézhetnék, vagy inkább csak a másodikat, mert Tatár önreflexív attitűdjéből éppenhogy nem a gyermek perspektívája köszön vissza, hanem egy magát talán idősebbnek-öregebbnek is látó és láttató, de ahhoz szellemi frissességét hozzáőregíteni nem tudó, tulajdonképpen friss és lendületes (mert játékokra nyitott) férfié.

Már csak az az egy kérdés maradt, hogy a címbeli hála kinek is és miért is adasék – már ha a legkézenfekvőbb olvasásmód mellett dönt az olvasó, bár a tipográfiát tekintve igazán nincs is másik. A kötet témája az élet, s bármennyire is hiábavalónak és eszményeit vesztettnek mondják a versek, talán mégis ahhoz az alaptapasztalathoz jutunk vissza, hogy kicsinyességeivel együtt is örömteli? Akkor ezért kéne hálásnak lenni talán? Persze ha hálát akarna adni csak úgy egyszerűen ez a frivolan bölcs költő, akkor nem kellene elcsúsztatnia-szétcsúsztatnia ezt a szót, leírhatná egyszerűen, ahogy van. Az egybeszótt aa-k az első és az utolsó szótagban még ezen a címoldalra kerültek gesztuson is nevetnek – ahogy azt ebben a kötetben végigvisszhangzóan halljuk, igazából keserűen. Tatár Sándor kötetének majdnem minden versében találni erős sorokat, megragadó erejű mondatokat. Az ellenpontoszó szerkezet ezeket igyekszik jelentéktelenebbeknek feltüntetni, mint amilyenek. Ez egy érdekes helyzet: van egy jó költő, aki mintha le szeretné tagadni, hogy ő mitől is, miben is igazán jó. [*Kalligram*]

ANTAL BALÁZS